

ÚJ GENERÁCIÓK ÉS AZ ÚJMÉDIA KIHÍVÁSAI AZ IDEGEN NYELVEK OKTATÁSÁBAN

GÖRCSNÉ MUZSAI VIKTÓRIA¹

Összefoglalás

A dolgozat a 21. század egy új, az oktatás – ezen belül az idegennyelv-oktatás – számára aktuális kihívásának rövid felvázolására vállalkozik az oktatásban jelenlévő generációk és az „újmédia” szemszögéből. Egyrészt a 20. század közepétől indulva, az egyes generációk jellemzőit veszi nagytó alá abból a szempontból, hogyan hatnak egymásra: ki tanít kit és mire. Másrészt röviden felveti az információs és kommunikációs technológiai forradalom és a fogyasztói társadalom hatását az új – X, Y, Z - generációkra. Kitér az „újmédia” által létrehozott új tanulási tér és az írástudás új formáira. Megkísérli a digitális műveltség összetevőinek definiálását, és végül a pedagógiában, az idegen nyelvek oktatásában felvetett új megközelítések és módszerek további kutatásának, alkalmazásának igényét jelzi.

Kulcsszavak

digitális műveltség, fogyasztói társadalom, generációk, „újmédia”, új tanulási tér és írástudás

Summary

The essay gives an account of the challenge which teaching, especially foreign language teaching in the 21st century has to face concerning new generations present in education at the moment and „new media”. The article on the one hand presents the attributes of generations starting from the middle of the last century and their mutual effects on each other: who teaches who and what. On the other hand it introduces the influence of ICT revolution and the consumer society on new - X, Y, Z - generations. The essay also discusses the modern learning environment created by the new media and the new forms of literacy, and attempts to give a definition of the components of digital education. Finally it claims to apply and conduct further research into the new approaches and methods raised by pedagogy and foreign language teaching.

Key words

consumer society, digital education, generations, „new media”, modern learning environment and new forms of literacy

---

¹ intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi docens, NYME Apáczai Csere János Kar, Győr;
e-mail: viktorina@atif.hu

Pedagógiai ars poetica

Pedagógus hitem feltételezi, hogy az emberek az eddigieknél különbbé nevelhetők, és hogy az eddigieknél többre taníthatók. Ugyanakkor tanárként nem vállalhatom annak felelősségét, hogy megtanítsam: miként kell viselkedni egy olyan világban, ahol még senki sem járt. De tanárként előjogom és kötelességem, hogy segítsen a fiatalokat önállóan tájékozódni és majdan felelősséggel dönteni a reájuk váró új világban. (Marx György nyomán, szabadon)

2014-ben e filozófia mentén kezdtem el foglalkozni a XXI. század azon, oktatást és képzést érintő kihívásaival, melyek egyrészt az új generációk jellemző karakterjegyeit, másrészt a digitális fejlődés kínálta szemlélet és eszközök oktatásba – elsősorban az idegen nyelvek oktatásába - építésének igényét és lehetőségét kívánja vizsgálni. A 2014. évi Apáczai konferencián felvezetett téma további tanulmányozása során kirajzolódó, újabb elemeiről kívánok rövid áttekintést adni ebben a dolgozatban.

Generációk: veteránoktól a Z generációig

Generációkról - röviden

A szociálpszichológiában és a szociológiában az ábécéből vett X, Y, Z betűk egymást követő generációk jelölésére szolgálnak. Röviden tekintsük át a 20. század első felétől napjainkig az egyes csoportok jellemzőit. Az áttekintés alapját McCrindle Kutatás: Word up – az Y és Z generáció lexikonja és útmutató a velük való kommunikációhoz, valamint Howe Millennials Rising: The Next Great Generation (2000) című könyve képezi. Az egyes generációk fő jellemzői:

Nagy generáció: építők vagy veteránok (1925-1945 között születtek), nagy csaták után az ország újjáépítői, ma nyugdíjasok, vagy nyugdíjba készülők, ők a 70 fölöttiek.

Baby-boomerek, (1946-1964 között születtek) próféták: 40-esek és 50-esek, 60-asok: ők a papír alapú nemzedék, akik az 50-es években születtek, a 60-70-es, nem könnyű években nevelkedtek, sok változást és váltást megéltek, akik még mindig fontos tényezők az álláspiacon.

X generáció (1965-1979 között születtek), „digitális bevándorlók: ők a 30-asok, a munkaerőpiac gerince, a mi gyerekeink, a mai kamaszok szülei. Magyarországon ez az a generáció, amely a Kádár-korszakban nőtt fel, és akik számára a Nyugat még vágyalom volt. Sok tekintetben átmeneti generációról van szó, amely a „nagy” nemzedék után és a „hipermodern” Y/Z generációk előtt született. Magyarországon ez a nemzedék a rendszerváltás idején vált nagykorúvá, amikor a gyerekkorban megismert világ szabályai érvénytelenné váltak, az új világ viszont még kiismerhetetlen volt. Ami a digitális technológiát illeti, ugyan már fiatalon megismerkedett vele, de a következő generációkhoz képest mindig csak „digitális bevándorlók” maradnak.

Y generáció (1980-1995 között születtek), „digitális bennszülöttek”, a hősök: tinik és 20-asok, a feltörekvő tehetségek, ők a mai fiatal felnőttek és a nagyobb kamaszok. Különlegesek – legalábbis annak érezhetik magukat, mert gyerekkorukban törődtek velük, sokkal többet, mint bármely korábbi generációval. Védettek – ugyanezért. Sokuk fölött még húszas éveikben is ott köröznék a gyereküket elengedni nem akaró „helikopter-szülők”. Magabiztosak és optimisták. Csapatban szeretnek dolgozni. Ambiciózusak, erősen motiváltak, racionálisak és hosszú távra terveznek, szemben az előző generációkkal, akiket a művészet, a filozófia és a keleti vallások vonzottak. Nagy nyomás nehezedik rájuk, mivel sokkal bizonytalanabb gazdasági környezetben lépnek ki a világba, mint elődeik.

Z generáció (1995- 2009 között születtek), „digitális fogyasztók”, a közösségi oldalak művészei, gyerekek ők a mai kiskamaszok és kisgyerekek, akik már akkor használják a

technológiai eszközöket, amikor még beszélni is alig tudnak. A Z generáció tagjai idejük jelentős részét online töltik, a közösségi oldalakon, chatelnek és barátkoznak. A gazdasági és társadalmi változásokra már gyerekkoruktól kezdve minden eddigi generációnál nagyobb befolyást gyakorolnak, a marketing-szakemberek az ő „lájkaikra” vadásznak.

Alfa generáció 2010 óta született csecsemők, bölcsődések, óvodások, róluk még nem sokat tudunk, ők a felnövő reménységek. (Rising, 2000)

Generációk csatája – avagy ki kit tanít és mire?

“A régimódi szülői tekintély talán már nem is létezik. Ma ez már nem alanyi jogon jár, hanem olyan dolog, amiért meg kell küzdeni. Olyan felnőttnek kell lenni, akire fel lehet nézni, aki egyenesen és érthető módon kommunikál.” (MTI: Leopold Györgyi)

Alaphelyzet

A baby-boomerekkel kiegészülő veterán nyugdíjasok és a Ratkó-unokák ma a legnépesebb társadalmi csoport. Napjainkban Magyarországon ők vannak meghatározóan jelen a társadalmi, politikai és gazdasági életben. Ugyanakkor a fiatal, X, Y, Z nemzedéket a munkaerőpiacon a lehetőségek beszűkülése sújtja, és ez napról napra nagyobb, már társadalmi szintű frusztrációt okoz bennük. Annak ellenére, hogy ők lemaradtak a gazdasági és társadalmi felemelkedés nagy korszakairól, a rendszerváltásról, a 1990-es, és a 2000-es évek növekvő gazdaságáról, a generációk közötti harc mindennapos a munkaerőpiacon. Mintha az idősebbeknek félniük kellene, hogy a feltörekvő ifjú generációk letaszítják őket a trónról. Pedig erre statisztikailag alig van esély a következő években. Minden vezető pozícióért négyszer annyi baby-boomer versenyez, mint X, Y generációs munkavállaló.

Okok és következtetések

Tehát generációk feszülnek egymásnak, a generációk harca elkezdődött. A „miérték”re keressük az okokat:

- miért idegesítik ennyire a fiatalok az idősebbeket?
- mi a magyarázata annak, hogy a tekintélyes amerikai „Time” magazin lustának és önimádónak nevezi az Y generációt?
- miért születnek sorra a magyar és nemzetközi médiában a mamahotelben élőkről polemizáló írások?
- tényleg ennyire megátalkodott ez a generáció?

Ságvári Bence szociológus szerint nem erről van szó. Hiába lett a digitális világ az Y generáció és az utánuk jövők mindennapjainak része, bizonyos hagyományos alapértékek, mint az államhoz való viszony, az egyéni kezdeményezés fontossága, a vállalkozói hajlandóság és kockázatvállalás, vagy éppen ennek ellentéte, a biztonság iránti vágy tekintetében nincsenek jelentős különbségek Magyarországon a szülők és gyermekeik között.

Tari Annamária gyakorló pszichológus, a téma ismert magyar kutatója az „Y generáció” című könyv szerzője szerint a konfliktus oka inkább abban keresendő, hogy felborult az idősek és a fiatalok közötti hagyományos felállás, amikor az idősek számítottak a tudás egyedüli letéteményeseinek, akiktől a fiatalok tanulhatnak. Számos kérdésben ez ma már éppen fordítva van, a fiatalok tanítják az idősebbeket, ez sokszor konfliktushoz vezet. Az X generációs (33–48 év) vagy idősebb munkatárs ezt úgy éli meg, hogy nem kapja meg a kellő tiszteletet, míg az Y generáció frusztrált, hogy képtelen érvényesülni (Tari 2010).

Ugyanakkor az Y generációs munkavállalónak teljesen más fontos, mint a szüleinek volt. Ezt Toldi Gábor, a HVG HR Center igazgatója fogalmazza meg: a mai huszonévesek nem egyszerűen dolgozni szeretnének, hanem a munka élményét akarják megélni, pontosan úgy fogyasztani a munkát, mint bármi mást egy fogyasztói társadalomban. Nincs lényeges különbség abban, ahogyan egy állásról vagy egy ruhamárkáról döntenek. Ezért aztán az elvárásaik is jóval meghaladják a magyar valóságot. Nem elég, hogy sok pénzt szeretnének keresni, de ezért cserébe izgalmakat, önmegvalósítási lehetőséget, vonzó cégfilozófiát és sok szabadidőt követelnek. Ha ez nem sikerül, könnyedén mondanak nemet és kívánnak, ez a külvilág szemében gyakran tűnhet rátartiságnak, érdekérvényesítő próbálkozásaik pedig agresszivitásnak. Mivel a munkahelyeken egzisztenciális kérdések forognak kockán, a hangnem is durvul, és az Y generáció „dolgaival” szemben megszűnik a tolerancia. A konfliktusok feloldására újabban a problémára érzékeny munkahelyeken egyfajta tutori-mentori rendszerben a generációk közötti kölcsönös tanulásra helyezik a hangsúlyt.

A generációs konfliktus másik forrása a fiatalok munkanélkülisége. A Magyar Ifjúság 2012 kutatás szerint romlott a helyzet a négy évvel ezelőtti helyzethez képest. Kevesebb 15–29 év közötti fiatal talál magának munkát, a munkakeresés ideje pedig a 2008-ban jellemző 3 hónap helyett már átlagosan 5,3 hónap. Összességében csökkent a munkába állók aránya is. A kutatás szerint ez nem magyarázható a munkavállalási kedv csökkenésével, ahogy azt a generáció kritikusai szívesen hangoztatják. Sokkal inkább a lehetőségek beszűküléséről van szó.

A fiatalokat egyszerre sújtják a gazdasági válság következményei, és az a jelenség, amit kutatók „beszorult generációnak” nevez. Ez azt jelenti, hogy egy nemzedék azért nem tud érvényesülni, mert az előtte lévő generáció a mérete miatt általánosságban, illetve bizonyos iparágak és foglalkozások vezető pozícióit lényegében kisajátítva akár több évtizedre is képes lehet „torlódást” okozni a munkaerőpiacon. Jelentősebb növekedést nem produkáló, és így a friss munkaerő iránti keresletet nem generáló gazdaság esetében ez a hatás még inkább érvényesülhet. A korfát szemlélve pedig jól látható, hogy a baby-boom-örökségből és a népességsökkenésből adódóan a legerősebb társadalmi csoport továbbra is a nyugdíjasoké lesz, így a fiatalok érdekérvényesítő lehetőségei is korlátozottak maradnak. Ez 2014 őszén diáktüntetésekhez vezetett, és hasonló konfliktusok a jövőben is várhatóak. E tekintetben vannak nagyon optimista szociológusok, akik szerint a hallgatói fórumok, tüntetések és egyetemfoglalások a fiatalok ellenállási kultúráját alapozták meg. Ez pedig nagy előrelépés, egy hagyományosan apolitikussággal bélyegzett korosztály életében.

Az információs-technikai forradalom és a fogyasztói társadalom hatása az Y generációra

Most tehát az Y generáció korszakát éljük, éppen ezért leginkább velük foglalkoznak a pszichológusok és szociológusok, de az ajtón már kopogtat az α (alfa) generáció. Mielőbb foglalkozni kell velük a pedagógusnak is.

A mostani 20-30 évesek különleges helyet foglalnak el modern világunkban. Ők az információs kor gyermekei, együtt nőttek fel az internethasználat elterjedésével, megtanulták alkalmazását, aktív felhasználói lettek (Nádai, Garai 2015). Ellentmondásos korban születtek, és nem mindennapi körülmények között kell eligazodniuk, helyt állniuk a velük szemben támasztott sokféle követelmény közepette.

Az „Y generáció” c. könyvében Tari Annamária gyakorló pszichológusként összefűzi az okokat és a magyarázatokat, hogy feltáruljon, milyen érzelmek mozgatják a mai világot és benne a kamaszokat. Értelmezésében a társadalom-lélektani és klinikai tapasztalatok segítenek abban, hogy megértsük az online személyiség szerepét, a társas agresszió mértékét,

a kognitív folyamatok változásait, valamint a családi-iskolai érzelmi folyamatokat. Megannyi kérdés áll előttünk, amit az élet vet fel, és amire még időben kellene megtalálnunk a válaszokat, nekünk, pedagógusoknak is (Tari 2010).

Alább a fent említett könyv segítségével rövid áttekintést adunk ezen okokról és magyarázatokról.

Digitális nemzedék

Az Y generáció korán, már gyermekkorában találkozott az internettel. A digitális nemzedék első hullámaként tartjuk számon őket. Bár az idősebb nemzedék gyakran mondogatja: könnyű nekik, mert mindent készen kapnak, az internetet, a legmodernebb technikát is játszva sajátítják el. De ez nem ennyire egyértelmű és egyszerű. Mert valóban egy új világ épült körülöttük, a fogyasztói társadalom minden előnyével és hátrányával naponta “bombázza” őket a legkülönbözőbb módokon, de az új lehetőségek, igények, átértékelődött fogalmak, megváltozott értékrend közepette nincs számukra biztos iránytű, és nincs kijelölt út. Ezt az utat önmaguknak kell megkeresni, mégpedig egy virtuális világban, amit hozzá kell illeszteniük a való világhoz, a mindennapi realitáshoz. És ez egyáltalán nem könnyű feladat. A “bezzeg a mi időnkben” – kezdetű mondatok régi típusú tekintélytisztelete már nem feltétlenül érvényes. Az élet sok területén nekik másképp kell élniük, és a XXI. században másként is akarnak élni. Sokkal fontosabbnak tartják például a munka és a magánélet egyensúlyát.

A mai kihívásoknak a régi értékrend, a hagyományos minták alapján már nem is lehet megfelelni, mivel ezek a kihívások súlyos terheket jelentenek számukra. Mert az igaz, hogy együtt fejlődtek a modern technikával, az internet sokféle csodájával, tudják, értik és használják, értelmileg felnőttek hozzá, de bizonyos jelenségek érzelmi feldolgozása el is marad(hat).

Virtuális versus valós világ

Az internet hatása közé sorolhatjuk, hogy sokak számára – mert hozzászoktak -, hogy ami a képernyőn van, az igaz, és amit ott nem találnak meg, az nem is létezik. Idejük jelentős részét a számítógép előtt töltik, a blog, a Facebook, az iWiW, a Twitter jelenti számukra a kapcsolatteremtés lehetőségét, a valahova tartozás közösségi élményét, a szórakozást, a tanulást, a társas kapcsolatok megtalálását, a magánéletet. Az internet ugyan az azonnali virtuális kapcsolatok tekintetében megnövelte a lehetőségeket, de ez persze nem jelenti azt, hogy figyelmen kívül lehet hagyni a reális világot, amelyben élnek.

Egy kattintással a világot hozzák közel magukhoz, ha nem akarnak, soha nincsenek egyedül, és a világhálón “szörfölni” nem is utolsó elfoglaltság, de csak akkor, ha ezt a technikát értelmesen, értékén kezelik, ha észreveszik azokat a csapdákat is, amelyeket az internetes világ rejt. Mert az igaz, hogy korlátlan információ birtokába juthatnak, de az életüket teszik fel, kitérülnek a világ számára, kitörölhetetlen nyomot hagynak magukról, olyan adatokat, amelyeket bármikor felhasználhatnak a kárukra. Nagyon fontos képesség lenne tehát, hogy emberi kapcsolatokat teremtsenek a virtuális világ mellett a való életben is.

Egyfajta menekülési lehetőség is számukra a túlzott internethasználat, hiszen a való élet, a mindennapok sodra olyan igényeket támaszt velük szemben, amelyeknek nem könnyű megfelelni. Igaz, hogy kinyílt számukra a világ, de ehhez a világhoz nehéz alkalmazkodni, hiszen ebben csak a siker, a pénz számít, a teljesítmény, a pörgés, a rohanás, a száguldás, a megfelelés. Már az óvodában teljesítményt várnak a gyerekektől, és a követelmények később csak fokozódnak. Siker vagy kudarc – a kérdés így adódik, a tét nagy, aki nem jut gyorsan

célba, az lemarad, leszakad. Csoda-e tehát, ha sokan a számítógép biztonságában vagy vélt menedékében érzik jól magukat?

Probléma, hogy még alakulóban van az internet belső szabályozási rendszere, és még nem látjuk, hogyan fejlődik a virtuális és a reális világ kapcsolata. Nem meglepő tehát, hogy lényegében még nem alakult ki védelmi mechanizmusunk sem az új hatásokkal szemben. Az Y generáció és a Z generációs kamaszok életében további problémát jelenthet, hogyan alakul majd az érzelmek kezelése online és offline térben. Sok kutató mondja azt, hogy az online kommunikációnak egyik veszélye, hogy a személyközi kapcsolatok érzelmi feldolgozása fejletlenebb lehet. És mindezért nem az internet, nem a technika hibáztatható (Garai, Nádai 2014).

Generációk harca és egy megoldási lehetőség

Generációs különbségek, harcok, generációk közti ellentétek mindig voltak, de érvényben volt egy közös értékrend, amelynek mentén a folyamatosság hidat képezett két generáció közt. Az Y generáció nem feltétlenül akar megfelelni egy olyan szülői mintának, amelyben a “robotoló szülő” a saját életében sem éli át az örömeit, és a hagyományos értelemben vett tekintélytisztelet sem a sajátjuk. Hogyan is lehetne elvárni e fordított szocializációban felnőtt nemzedéktől ezeket, hiszen nem ők tanulnak a szülőtől, sokkal inkább ők oktatják elődeiket a technika vívmányainak használatára! Az előző generációnak olyan kihívást jelent a mobiltelefon, az internethasználat, hogy önmaguk képtelenek lennének megküzdeni vele. Az Y nemzedék olyan világban vált felnőtté, ahol örökké sietnie kell, önmagát kell megvalósítania, karriert kell építenie. Egy érdekvezérelt világban, ahol attól kell tartani, ha nem igyekeznek, értékcsökkentek lesznek, partvonalra kerülnek. Az időskor, a tapasztalat önmagában nem kelt bennük csodálatot, tiszteletet, presztízst.

A két egymást követő generáció közötti találkozási pont megtalálása az előző generáció felelőssége is. Egy rendkívül érzékeny és sérülékeny kapcsolatról van szó. Az Y nemzedék magabiztossága csak felszín. A mélyben szorongás, félelem, bizonytalanság, stressz, különféle traumák lappanganak, mert nincs könnyű életük. Hiányzik a kapocs, ami összeköt, a bizalom, a megértés, a türelem, a szeretet. Ezekből van a legkevesebb a mai, gyakran atomjaira hulló családokban. Az őszinte beszélgetések, a meghallgatás és a “kibeszélés” művészetének kevesen vannak birtokában. Pedig a folyamatosság – ütközéseken és megértő kompromisszumokon edződve és átívelve – mindenképpen törvényszerű és nélkülözhetetlen a generációk láncolatában.

Az Y generáció nyomában ott van a Z nemzedék, a mai tinédzserek, a világ első globális generációja. Ők már beleszülettek a digitális technikába, róluk szokták mondani, hogy “egérrel a kezükben” jöttek a világra. Az ő generációs létük, “online világuk” már egy másik történet. A Z generáció az Y generáció utáni korosztály. Gyerekek, kamaszok vagy kis felnőttek? Baj van, vagy minden a legnagyobb rendben? A felnőttek nagy része aggódik, mások homokba dugják a fejüket, és örülnek, hogy a gyerek a szobájában ül a számítógép előtt. Van, aki szerint nincs sok értelme generációkra bontani a világot, és nincsenek új problémák, csak rég megszokott jelenségek. Mégis azt látjuk, hogy a kamaszok mozaikszerű érettséget mutatnak, vagyis bizonyos területeken nagyon is érettek, míg más vonatkozásban még gyerekek. Egyre több agresszív hatás éri őket, egyre gyorsabban nőnek fel. Minden látszat ellenére nincs könnyű gyerekkoruk: értenek sok mindent, de feldolgozni nagyon keveset képesek ebből. A régi értékek, érzelmek és attitűdök folyamatosan változnak. Az információs kor és a fogyasztói társadalom hatásait sem kikerülni, sem megváltoztatni nem lehet, mert életünk részei. Ez érzelmileg is rugalmasságot és alkalmazkodást igényel felnőttől

és gyerektől egyaránt. Azonban a felnőtteknek feladatuk is van ebben a folyamatban: tudatosan kellene vigyázniuk a Z generációra, megmutatni és átadni a legfontosabb értékeket.

Újmédia, új tanulási tér, a digitális írástudás új formái: definíciók

A Z generáció fiataljai, akik 1996 után már beleszülettek egy olyan világba, amelyben, ha rendelkeznek megfelelő digitális újmédia kompetenciákkal, az információszerzés, tanulás és gyakorlás egyszerűbb, mint eddig bármikor. A digitális kultúrán nevelkedő Z nemzedék legtöbb tagja gyerekkorától használja az internetet, de a tudatos és kritikus alkalmazást az iskolában kell elsajátítania. Az információs társadalomban a tele- és tömegkommunikációs eszközök, az újmédia, az IKT-eszközök nagy hatással vannak az életmódjukra, és nem csak szabadidő-struktúrájukat, érdeklődési körüket és társas tevékenységeiket határozzák meg, de formálják személyiségüket is. A Z generáció a virtuális színtereket is reális színtérként kezeli, az újmédia világában nő fel, és természetes közege a digitális kultúra. (Forgó, 2009)

Ennek az új, minden korábbinál rugalmasabb tanulási térnek pedagógiai, oktatásszervezési szempontokból is rendkívüli a jelentősége, ezért ezen a területen létrejövő terminológiát ismernünk, a diákok *médiaműveltségét és médiahasználati szokásait pedig* folyamatosan kutatnunk kell. A továbbiakban e terminológia legfontosabb elemeit mutatjuk be.

A 21. században folyton megújuló újmédia-eszközök segítségével a fiatalok a médiaszövegek sokaságát állítják elő. A *médiakompetenciának* immár része a kreativitás, hiszen minden eszköz adott ahhoz, hogy a tizen- és huszonévesek maguk alakítsák média-világukat – s ezt meg is teszik. A tudatos és sokoldalú média-használatra nevelés elsősorban az iskola feladata, hiszen a társadalmi és technikai változások nyomán folyamatosan átalakuló média-nyilvánosságban a tanári iránymutatás alapvető fontosságú. A tudás megtermelésének, tárolásának, szétosztásának globális médiumaként felfogott interneten az információs társadalomra vonatkozó elképzelések „élethosszig tartó tanulás” aspektusa is új elemekkel bővül. Az internet mint oktatási színtér ugyancsak újabb és újabb lehetőségeket vet fel. A digitális írástudás, műveltség, kultúra nem szinonim fogalmak. A *digitális műveltség része a digitális írástudás*, amely sokféle írástudásból tevődik össze:

- képi-vizuális írástudás,
- reprodukciós írástudás,
- média-írástudás,
- információs írástudás,
- számítógépes írástudás (IT) stb.

A médiaműveltség azoknak az ismereteknek és készségeknek az összessége, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megértsük, milyen médiumokban és formákban jelenhetnek meg az adatok, az információk és a tudás, hogyan keletkeznek ezek, hogyan tárolhatók, hogyan továbbíthatók, és hogyan prezentálhatók. A médiaműveltség annak képessége, hogy a kommunikáció különböző formáihoz hozzáférjünk, ezeket a formákat elemezni, értékelni és előállítani tudjuk. (Kárpáti, 2011)

Információsan műveltnek azt tekinthetjük, aki felismeri, mikor van szüksége információra; aki megtanulta, hogyan kell tanulni; továbbá ismeri, miként szerveződik az információ, hogyan található meg, és hogyan használható fel a tanulásban.

Az információs műveltség összetevői a következők:

- Az információs-kommunikációs technológiák (IKT) hatékony használata információk visszakeresésére és terjesztésére.
- Az információforrások megtalálásának és használatának kompetenciái.
- Az információszükséglet felismerésének, az információ megtalálásának, értékelésének és felhasználásának folyamata, amelynek során a felhasználás célja az ismeretek megszerzése vagy kibővítése. (Koltay, 2010)

Az „*újmédia*” kifejezés a 20. század technológiai forradalmának talaján, a média alkotás és fogyasztás új módjait alakítja ki. A korszerű médiakörnyezet dinamikus: az internet-alapú televízió műsor bárhol is követhető, az interaktív programokba mobil eszközökkel az internetelés függvényében akár egy tanórán is bekapcsolódhatunk. A fájlmegosztók lehetővé teszik oktatási anyagaink gyors terjesztését, a 3D és a hologramos televízió a tudományos vizualizáció új lehetőségeit nyitja meg, s ezzel a természettudományos oktatás számára is izgalmas lehetőségeket teremt. A tabletek és okos telefonok jelentősen kitérítik az oktatási lehetőségeket, hiszen a képzés színterévé tehetik a természeti környezetet, a múzeumot vagy egy gyárat. Az újmédia eszköztárában különösen fontosak a mobil eszközök, melyek már nemcsak a formális, hanem az informális és non-formális tanulás gazdagításához is hozzájárulnak. (Forgó, 2009)

A *médiakommunikáció* része lett a különböző *médiumok internetes integrációja*, a médiatartalom hordozható eszközökön való elérhetővé tétele, illetve az ebből adódó kihívások a hagyományos médiával szemben, a „civil” vagy „társadalmi média” szerteágazó tartalmainak széleskörű elterjedése és a körülöttük kialakuló közösségek is alakítják, formálják. „A tömegmédiát újradefiniálják azok a rendszerek, amelyek lehetővé teszik, hogy személyre szabott módon tudjunk információhoz és szórakozáshoz jutni” – idézi Lev Manovichot Sághy, aki szerint „*a számítógép uralta újmédia-környezet hatására korunk legfőbb kulturális szervezőelvévé az adatok rendezetlen halmazát létrehozó adatbázis logika válik, háttérbe szorítva a megelőző korok organizáló metódusát, a narratív logikát, mely az információt lineáris, ok-okozati elven működő struktúrákba szervezte.*” (Sághy, 2011)

Digitális műveltség: új megközelítések és módszerek a pedagógiában, az idegen nyelvek oktatásában

Változó társadalom - változó igények: Y, Z generáció és az oktatás

Mindezek a tudáselemek jelen vannak a pedagógusok informatikai kompetenciáját leíró európai képességkutatókban, és részévé lettek a hazai pedagógusképzésnek is (Kárpáti és Hunya 2009a, 2009b). Egy, a tömegmédiával meghatározott társadalomban a nyomtatott sajtótól, a televíziótól és rádiótól keresztül egészen a világhálóig a legtöbb diák magas színvonalú, bár nem feltétlenül magas kulturális értékű médiatudással és tapasztalattal rendelkezik, mielőtt még belépne a tanterembe. Gyakran hiányzik azonban a média és a társadalom közötti kapcsolat szélesebb rendszerének az ismerete. Nagy jelentősége van tehát a médiaműveltség széles körű elterjesztésének, oktatásának, azért is, mert az új technológiák megnőtt szerepével összefüggésben jelent meg a digitális írástudás és a multimodális műveltség fogalma. (Koltay, 2009) Fontos az is, hogy autentikusan oktassunk, tehát olyan tanulási környezetben, amely modellezi azokat az élethelyzeteket, amelyekben a fejlesztett képességeket majd használni kell.

Persze, hogy mi lesz tíz-húsz év múlva, azt nem tudjuk megmondani. Ha a Z generációt ugyanúgy oktatjuk, ahogyan eddig tettük, az nagy veszélyt rejt magában. A tantárgyak, tananyagok, tankönyvek, pedagógiai módszerek, az oktatás formái, stb. mind nem

az új igényekre vannak szabva. Már az Y generációnál is megfigyelhető, hogy a hagyományos, poroszos formákat elutasítják, igénylik az interaktivitást, a sokszínűséget, a technikai eszközök használatát, az idejüket maguk szeretnék beosztani.

A jelenlegi magyar alsó fokú oktatási rendszer semmilyen jelét nem adja annak, hogy megértette a kor kihívásait. Pedig a Z generáció tagjai jelentős részben már iskolások. Óriási ellentét van a mindennapi élethez szükséges készségek és tudásanyag, valamint a jelenleg oktatott – főleg a biflázásra és az írásbeliségre épített – tananyag között. Nem véletlenül tanulnak sokan küszködve, nehezen, a szorgalmasan magolók pedig nem véletlenül döbbennek rá 23-25 évesen a munkahelyekre belépve, hogy felesleges dolgokat tanultak.

Ugyanakkor mindez nagy lehetőségeket is rejt magában. A karrier-tanácsadó szerint a változást az oktatási szemléletben a fiatal, az Y, esetleg az X generáció szakemberei fogják meghozni, de nagyon kellene igyekezni, mert a szakadék egyre nő.

Nyelvpedagógiai kitekintés

A didaktikai reflexió fejlődése a nyelvpedagógiai tanításmódszertanban

Ebben a fejezetben nyelvpedagógiai, metodikai-didaktikai szempontból röviden áttekintjük az idegennyelv-tanulás több évszázados történetének és fejlődésének jellemző korszakait. Kitérünk az aktivizáló, a teljes személyiséget bevonó tanuló-centrikus módszerre, valamint a korai nyelvoktatás specialitásait és a 21. század minőségi követelményeit (oktatási célokat és kompetenciákat) megfogalmazó Európai Referenciakeretre. Tesszük ezt abból a célból, hogy jelezzük, a nyelvoktatás is óriási változáson ment keresztül az elmúlt századokban, ebben szerepet játszottak az egyes tudományterületeken elért eredmények csakúgy, mint az oktatási eszközök és technológia fejlődése (Nádai, 2005). Ugyanakkor az 21. századi információs-technikai fejlődés magával hozza a továbblépés igényét, az újmédia eszközök és szemlélet beépülését az idegen nyelv oktatásának folyamatába.

Tradicionalis nyelvtanulási didaktika szerint a nyelvoktatás eredendően a humanizmus ideálját képezi le: az ólatin és ógörög nyelv a képzés médiuma. Elsődleges tanítási, tanulási célként a nyelvtan birtoklása, a fordítói készség és a szövegértés definiálódik. Jellemző eleme a lecke-módszer. Lecke=Lektüre (latin) tananyaggyűjtemény, melyből választani és válogatni lehet a tanulási lépésekhez. A lecke megadja a tankönyvi struktúra formáját és az oktatási szekvenciát, tehát a formailag jól definiált és tartalmilag strukturált tanulás és oktatás alapját. A tradicionalis nyelvtanulásban két jellemző szakaszt lehet megkülönböztetni: a nyelvtani-fordító és a direkt módszert.

A nyelvtani-fordító módszer a 19. századi élő idegen nyelvek (angol és francia) alapvető metodikáját jelenti a gimnáziumban, ahol elsődleges a nyelvtan primátusa, a fordítói és szövegértési készség. A nyelvtanulás fő célja: szellemi-formális (bepillantás az idegen nyelvi törvényszerűségekre) és kulturális (ország-ismereti és irodalmi) képzés, az idegen nyelvi szövegek fordításra szolgálnak, a képzési tartalom alapján interpretálják a benne foglaltakat. Mindkettő jellemző egysége a szöveg, amelyet az olvasás és íráskészség előtérbe helyezésével, deduktív módon dolgoz fel.

1882-ben kezdődött az ún. „reformmozgalom“ a (felső és) reáliskolákban, és *direkt módszer* néven vált ismertté. Lényege: a nyelvtani szabályokat induktív módon vezeti le, messzemenően mellőzi az anyanyelvhasználatot és a fordítást.

Audiolingvális és audiovizuális módszer 1940-es évektől az USA-ban nyelvészeti kutatások alapján előtérbe kerül „a mondatminták” deskriptív-strukturalista leírása, valamint pszichológiai kutatása nyomán a behaviorista tanítási teória. A nyelvészet és pszichológia a nyelvoktatásba új módszert és didaktikát vezetett be, mely a hallás-, és beszédtevékenység,

azaz a szóbeli készségek fejlesztését tűzi ki célul. Ekkortól kerül középpontba a hallás és beszédértés fejlesztése nyomán a szóbeli készség. A nyelvtanítás ettől kezdve a beszéd-készség és fejlesztésére fordít nagy figyelmet. Központi elem a mondat, módszere a „mondatminták” szisztematikus gyakorlása, mely szituatív jellegű imitációra és gyakorlásra épülő struktúramintákkal dolgozik a mondatkapcsolás paradigmatis kiépítésű, számtalan átalakítási gyakorlattal és közvetlen tanulási megerősítéssel, azaz tudatos nyelvtani gyakorlással és induktív módon éri el egy struktúra helyes használatát, a helyes válasz rögzítését.

A fenti célok minél teljesebb gyakorlati megvalósítása érdekében az 1950-es években az USA-ban, a 1960-as években Németországban hatalmas infrastrukturális fejlesztések indulnak az oktatási intézményekben a nyelvi laborok mint szükséges gyakorlólhelyek kialakítására. A koncepciót audiolingvális módszerek nevezték el, amelyhez az auditív oktatási eszközök/médiák sorát fejlesztették ki, és alkalmazták integratívan. Ezek segítettek az egyértelmű szituációk, a sztereotíp nyelvi reakciók kiváltásában és az anyanyelvihez közelítő beszédszakások kialakításában. A nyelvi laborban az anyanyelvi beszélő nyelvi bemutatására az auditív média eszközeit, lemezeket, magnókat, kazettákat alkalmaznak. Később az auditív médiatár kiegészül a vizuális média - a reáliák melletti - eszköztárával: táblaképpel, faliképekkel, képekkel/képsorozatokkal, diákkal/ diasorozatokkal, majd megjelenik a fólia és az írásvetítő, és végül jogot nyer a nyelvi órán a film és a TV is.

A kommunikatív módszer: az 1970-es évektől – a vendégmunkások megjelenésével egyre nagyobb teret kap az Európa Tanács publikációiban az ún. kommunikatív módszer. Ezekben oktatási célként a kommunikatív módszer „emancipációjáról” cikkeznek, amely az idegen nyelvhasználat követelményeihez igazodik, mint pl. idegen nyelvi szükséglet, kommunikációs készség speciális nyelvhasználati kontextusban, a meghatározott nyelvi szándék kifejezése speciális szerepben. A korábbi módszerekhez képest a legfőbb változást a tanár és tanuló egymást kiegészítő „kommunikációs partneri”, szerepe jelenti, ebben kettejük kommunikációjának alapja a beszéd, a beszédszándék.

1980-as években a módszerek palettája tovább bővül: egyre fontosabbá válik a cselekvésorientált, teljes személyiségét befogó, *tartalomalapú nyelvtanulás*. Ugyanakkor új kutatási területek, és ezek nyomán új szempontok, fogalmak is megjelennek, így az interkulturális kompetencia, amely ráirányítja a figyelmet a nyelvtanulás személyiségfejlődést támogató, a látásmódot és tájékozottságot tágító, és toleranciára nevelő szerepére, valamint a tartalomalapú nyelvtanulás: „Content and Language Integrated Learning”. A CLIL: „A nyelvtanulás akkor a leghatékonyabb, ha a nyelv nem tárgy, hanem a tartalom átadására szolgáló eszköz. ”Language is best learned when it is the medium, not the object, of instruction.” (Cloud 1998,113).

A 20. század utolsó évtizede ugyanacsak jelentős változást hoz a nyelvtanulás időbeli kezdése kérdésében: így egyre többet olvashatunk a *korai (óvodás kori/alsó tagozatos) nyelvtanítás* előnyeiről és a pedagógiai, módszertani, didaktikai szabályairól.

Út a 21. századba, képzési standard és minőségorientáltság: 1990-es évek Európájában is megjelennek az oktatás minőségét értelmező kutatások és publikációk, amelyek az ismeret, jártasság, készség fogalomrendszer kompetencia alapon értelmezik. Óriási sokkot váltanak ki az oktatás szereplői körében. Mára azonban a minőség, és fejlesztése, valamint ezek iskolai menedzselése az oktatásügy ismert és elvárt követelménye. Az időközben az egyes országokban, pl. Németországban létrejött nemzeti képzési standard „az iskolai tanulás és tanítás követelményeként értelmeződik, amelyben a pedagógiai munka céljai „... érintik az általános képzési célokat. Megnevezi azon kompetenciákat, melyeket az

iskola tanulói számára közvetíteni akar, hogy általuk bizonyos központi képzési célok elérhetővé váljanak. A képzési standard rögzíti, milyen kompetenciákat kell a gyerekek és a fiatalnak bizonyos évfolyamon elérnie. A kompetenciák annyira konkrétan körülírtak, hogy a feladat kijelölésével, és teszteléssel elvileg megragadhatóvá válnak. [...] A képzési célok megfogalmazása egyszerre tartalmazza az egyes tanuló fejlesztéséhez szükséges követelményeket és a társadalom számára előírt képzési rendszernek megfelelő fejlesztési lehetőségeket." (Klieme, 2003)

Az általános minőségi követelmények megjelenése nem hagyta érintetlenül a nyelvoktatást sem. 2001-ben megjelent az Európa Tanács Közös Európai Nyelvi Referenciakerete (KER-GER): Lernen, lehren, beurteilen. Berlin: Langenscheidt, 2001 (goethe.de/referenzrahmen/Europarat.) Az Európa Tanács által kezdeményezett és finanszírozott oktatási együttműködések számos fontos publikációt, dokumentumot és ezek nyomán mélyreható változásokat eredményeztek az iskolai nyelvoktatási koncepcióban. Többek között a Közös Európai Nyelvi Referenciakeretet (KER-GER) értelmező „Klieme-Expertise” konkrét eljárásokat ad az idegen nyelvoktatáshoz: „A KER kompetencia modellje nyelvi- cselekvési modellként definiálódik. Ez a modell leírja, mit jelent egy (idegen) nyelvet tudni, mi tartozik egy nyelv elsajátításához, és hogyan lehet meghatározni egy bizonyos szintű nyelvtudás különböző dimenzióinak és (verbális) részkompetenciái elérésének fokát.” (Klieme 2003) A KER használatba vétele hosszú innovációs folyamat, a 2001-es megjelenése óta lassan másfél évtized telt el, mégsem mondhatjuk, hogy általánosan elterjedt és alkalmazott dokumentum.

Tradicionális versus modern nyelvoktatás-didaktika

A didaktikai reflexió fejlődésére vonatkozó nyelvpedagógiai kitekintés rövid összefoglalása alkalmat ad arra, hogy rávilágítsunk a tradicionális és új didaktikák közötti különbségre. Amíg a hagyományos didaktikák az idegen nyelv tanulásában az elme, a gondolkodás, a logika, azaz a bal agyfélteke csiszolását látták, a modern didaktikák a nyelvtanuló teljes személyiségének fejlesztését veszik célba, azaz a kreatív jobb agyféltekét is bekapcsolják a nyelvtanulási folyamatba. Így lesz egyre nagyobb szerepe a vizuális/látási képességnek a különböző nyelvi inputok érdekében. A személy emocionális és motivációs bázisának kutatása és az elért eredmények nyelvtanulás szolgálatába állítása, valamint a tanulói autonómia (összefüggésben a tudásszervezéssel + projektoktatással) létrehozása a modern idegen nyelvoktatás didaktikáját. Ebben a tanár-tanuló kommunikációs partner, a nyelvtanulásban egyre inkább törekszenek az autentikus vagy ahhoz közeli alkalmazási szituációk kialakítására, a más nyelvek és kultúrák beszélőivel való találkozások pedig a kultúrák közti kontextusban megszerezhető interkulturális kompetencia fontosságára irányítják a figyelmet.

Korai nyelvoktatás jellemzői

A vázolt nyelvtanítási koncepció-váltás különösen érzékeny területe a korai nyelvoktatás pedagógiája, módszertani, didaktikai elemei. Tartalmilag és metodikailag meg kell különböztetni a korai nyelvoktatást az óvodában, illetve az általános iskola alsó tagozatán, és felsőbb osztályaiban.

Az egyik legfontosabb didaktikai változás a korábbi koncepcióhoz képest, hogy a korai (óvodai/alsó tagozatos) nyelvoktatásban az idegennyelv-pedagógiai és általános pedagógiai aspektusok összekapcsolódnak: „Az alsó tagozatos idegennyelv-oktatás koncepciója szerint a gyermekeket speciális érzelmi és gondolkodásbeli fejlődésüknek

megfelelően kell megszólítani.“ (Meyer 2013, 62) A téma ismert kutatói szerint a korai szakasz legfontosabb elvei: a hallásértés primátusa, szóbeliség primátusa, a kiejtés biztosítása, a teljes személyiséget befogó tanulás: cselekedtető – mozgásos tanulás. Teljes személyiséget befogó tanulás faktorai pedig: nyelv és mozgás, a mesék és az interkulturális tanulás az általános iskolában.

Az újmédiák struktúralogikája és internetalapú idegen nyelvoktatási konzekvenciái

Bár az újmédiák kezelésének és használatának kutatása, leírása rövid múltra tekint vissza, az Y, Z generáció számára magától értetődő jelenség. E szerint a fiatalok a médiát (nyomtatott, audiovizuális eszközök, komputer) egységes összefüggésként élik meg, amelyben, „...a média által produkált információ minősége különböző, (...) amelyben a jelek, képek és hangok diffúz egymás mellettisége (eltűnik)”. (Baake et al. 1989,103)

Ebből adódik a „média struktúralogikájának” központi felismerése, különösen az új tér- és időfelfogásra vonatkoztatva. Arról van szó, hogy

„az összefüggések szisztematikusan elkülönülnek a fizikai helytől/tértől és szociális tapasztalattól (...) A média mesterséges helyet/teret teremt, amely a hely/tér különböző minőségétől elvonatkoztatott, és független attól, amelyben a média létrejön és befogadhatóvá válik. Az információ helyhez kötöttsége és cselekménye nem jellemző/eltűnik, (...) a média időtlensége az állandó gyorsaságban értelmezhető, mellyel a képek, hangok és jelek a sorozatok elvén alapuló ábrázolásnak klisészerű és sztereotip formájában tűnnek elő, valamint folyton ugyanazon ismétlődő és a közvetlen aktuálisra fókuszálnak, amely az időt a póre jelenre vetíti.” (Baake et al. 1989,103)

Az újmédiák lehetőséget kínálnak egy másfajta térbeliség, időbeliség és az emocionális hatás megtapasztalására. Ezek az élmények nem maradnak hatás nélkül a tanulásra, és kiváltják a média idegennyelv-oktatásban lehetséges alkalmazásáról szóló vitákat. Ez idáig az internetalapú idegennyelv-oktatást a következő pozitív egyensúly jellemzi:

- az internet révén az írás reneszánszát éli
- az internet segítségével az ország-ismeret aktuális téma
- az internet révén gyors és autentikus kommunikációs folyamatok jönnek létre.

Azonban a fenti érvek az internetnek mint írásmédiumnak és információforrásnak az oktatásban és tanulásban betöltött szerepét illetően ez idáig sekély didaktikai mélységet értek el. Csak akkor jön létre egy célszerű használati eszköz, ha világos, mire való, mit jelent és mit fejez ki. Rosszul kialakítva, rossz kezekben, rosszul használva saját ellentétébe fordul át.

Tehát a megnevezett operatív internet-használati lehetőségekről szóló viták igénylik az internetalapú oktatásra vonatkozó didaktikai és metodikai elgondolásokat, vitákat, kutatásokat, próbákat, reflexiókat.

1. Konzekvencia: amennyiben az újmédiák használata mindennapi jelenséggé vált, akkor eltűnik azok eszközjellege. Azaz többé nem valamire való, hanem önmaga az.
2. Konzekvencia: meg kell tanulnunk didaktikailag észrevenni és reagálni az újmédiák kontextusában keletkező új tér- és időbeli tapasztalatokra.
3. Konzekvencia: az új tér- és időbeliség kontextusában ki kell dolgoznunk a tanítási koncepciókat, és ezekkel összefüggő korábbi emocionális, szociális és kognitív reakciókat át kell dolgoznunk.

4. Konzekvencia (és leginkább következményekkel járó pont): az eddigi idegennyelv-tanítás alapvetően lineáris építkezésű. A tankönyvet fejezetenként egymás után vesszük, a nehéz kérdéseket megelőzik az egyszerűbbek, házi feladatként az a-tól d-ig tartó feladatok szolgálnak. A tanulás tere az itt és most, de az ember a valamikor és később felhasználható tudás megszerzése érdekében tanul. Mindez ellentmond a fent leírt új tér,- és időfelfogásnak és a tanuló pozíciójának. Bár vannak már modulárisan építkező tan/nyelvkönyvek, amelyek feloldják a lineáris tanulási modellt. Ez lenne az alapvető cél, amellyel sok célcsoportot, és ezáltal rugalmas tanulási feltételeket elérni. Az egyszerűtől a nehezebb felé tartó linearitás tudományosan megalapozott, de nem mond ellen az „ember narratív gravitációjának”, amely állandóan egy narratív teret képez. Ez nem a tankönyvekben gyakran banális dialógusok használatának, hanem az elbeszélő (sokféle beszélgetésben) természetes kommunikációs magatartásigényének felel meg. Az egyre korábban bevezetett komplex igeidők (pl. a németben a perfekt igeidő alkalmazása kezdőszinten) lehet a helyes irány. A kommunikációban a múlt idő dominál. A tanulót –emocionális és narratív struktúrájával együtt sokkal erőteljesebben kell figyelembe venni, és a készségfejlesztést a lehető legteljesebb formában kell érteni. A készségeket nem az eddig alkalmazott praktikus módon, izoláltan és külön-külön kell fejleszteni (Grätz, 2002, 5-17).

Összefoglalás, kutatási feladatok, perspektívák

Az idegennyelv-tudás nem a nyelvi szabályok birtoklását, a nyelvtörténet ismeretét, kulturális szövegek gyűjteményét jelenti a modern nyelvoktatás-didaktikában, hanem a nyelv mint egy idegen kultúra médiuma segíti a találkozást, ebben a tanuló teljes értelmi-érzelmi és testi habitusával részt vesz. Ez megváltozott tudáskonceptiót, átfogó módszerek, digitális eszközök és újmédia alkalmazását, flexibilis oktatási egységek sorozatát, emocionális és szociális dimenziójúvá kiterjesztett nyelvpedagógiát és interkulturális didaktikát, új tanulási tér és időfogalmat igényel a nyelvpedagógusok képzésében és a nyelvtanulás-tanítás folyamatában is, különösen a korai nyelvoktatásban.

Ez a fajta megközelítés lehet alapvető jellemzője az Apáczai Karon folyó idegen nyelvi specializáció teoretikus megközelítésének és praktikus megvalósításának, melynek gyakorlati kutatása, kialakítása a következő évek feladatát képezi.

Irodalom

- Baake D., Frang N., Radde M. (1989): *Jugendliche im Sog der Medien, Medienwelte Jugendlicher und Gesellschaft*. Opladen.
- Cloud, N. (1998): *Teacher Competencies in Content-Based Instruction*. In: *Critical Issues in Early Second Language Learning*. Scott Foresmann – Addison Wesley, New York. 113-23.
- Die Entwicklung der didaktischen Reflexion von Unterrichtsmethoden*. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Fremdsprachendidaktik>) Letöltés: 2014. október 10.
- Európa Tanács Közös Európai Nyelvi Referenciakerete (KER-GER) (2001): Lernen, lehren, beurteilen*. Langenscheidt, Berlin.
(<http://www.goethe.de/referenzrahmen/Europarat.>) Letöltés: 2014. október 10.
- Howe Millennials Rising (2000): *The Next Great Generation*.
- Forgó S. (2009): Az új média és az elektronikustanulás. *Új Pedagógiai Szemle*. 8-9. 91-96.
- Grätz, R. (2002): Das magische Dreieck. *DUFU, Deutschunterricht für Ungarn*. 1-2/2002-17. Jahrgang. 5-17.

- Kárpáti A., Hunya M. (2009a): Kísérlet a tanárok IKT-kompetenciája közös európai referenciakeretének kialakítására – az U-Teacher Projekt I. *Új Pedagógiai Szemle*, 59(2). 95-106.
- Kárpáti A., Hunya M. (2009b): Kísérlet a tanárok IKT-kompetenciája közös európai referenciakeretének kialakítására – az U-Teacher Projekt II. *Új Pedagógiai Szemle*, 59(3). 83-119.
- Kárpáti A. (2011): Digital Literacy Policy Brief. UNESCO Institute for Information Technologies. *Education*. Moscow.
- Klieme, E. et al. (2003): Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards. Eine Expertise. Bonn: Bundesministerium für Bildung und Forschung, (= sog. "Klieme-Expertise").
- Koltay T. (2009): Médiaműveltség, média-írástudás, digitális írástudás. *Médiakutató*. Tél.
- Koltay T. (2010): Az új média és az írástudás új formái. *Magyar Pedagógia*. 110(4). 301–309.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I., Kelly, K. (2009): *A New Media - A Critical Introduction*. Routledge.
- Mccrindle Kutatás: *Word up – az Y és Z generáció lexikonja és útmutató a velük való kommunikációhoz*.
- Mayer, N. (2013): „Wo Fremdsprachenlernen beginnt: Grundlagen und Arbeitsformen des Englischunterrichts in der Primarstufe“. In: Bach, G. & Timm, J.-P. (Hg.). 62.
- Nádai J. (2005): Idegen nyelvű szaktárgyak szerepe a felsőoktatásban. *Porta Lingua*. 195-203.
- Nádai J., Garai A. (2014): Applications, smart phones and value assessment: Digital information in academic studies *European Journal of Sustainable Development* 3: (3) 159-165.
- Nádai J., Garai A. (2015): Smartphone, tablet, app és a tanulás újszerű formái In: Geccső T.; Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelv és kép*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához; 176.) Tinta Kiadó, Budapest. 169-174.
- Sághy M. (2011): *Az adatbázis-logika és a film. Reflexiók Lev Manovich és Dragon Zoltán írásaira*. 2014. 02. 10-i megtekintés. apertura.hu/2015/nyár.
- Tari A. (2010): *Y generáció*, Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest.